

Karlínska Invalidovna v diskusii

Keď Národný pamiatkový ústav zverejnil projekt nie výlučne prístavby, ale celkovej obnovy, ktorej súčasťou je aj prístavba, začala sa ako obvykle rozsiahla diskusia, ktorej krajné póly sú na jednej strane útoky na Národný pamiatkový ústav, výzva na odvolanie jeho riaditeľky a spochybnenie celého projektu a na druhej strane odveké polemiky staromilcov a modernistov. Od žánru blogu až po komentáre všetci zúčastnení sa pretekajú v tom, ako pošpiť alebo velebiť to, čomu sa sotva namáhajú rozumieť. Ale to nie je nič nové, je to bočný produkt bezbrehej pseudodemokracie života a nákazlivej bezprostrednosti mediálnych sietí, ktorá neznesie žiaden odstup ani odklad, kde sa hocikto okamžite pripája k vyjadrovaniu o hocičom v akomkoľvek vlákne/linke siete.

Možno či nemožno skutočne (nedigitálne) a rovnako aj sieťovo-mediálne diskutovať o architektúre a pamiatkovej starostlivosti?

Aj keď sa nedomnievame, že ide nevyhnutne o riešenie Kantovho paradoxu vkusu (o vkuse možno diskutovať a súčasne o vkuse diskutovať nemožno), predsa zastávame názor, že diskusie o architektonických projektoch a realizáciách – ale aj podobách a postupoch pamiatkovej starostlivosti –, by mali viesť s problematikou oboznámení aktéri vrátane odborníkov, presnejšie mala by ich viesť povaha problému a ona by mala byť natoľko presvedčivá a podmanivá, že by dokázala meniť tvrdohlavé a jednostranné monologické pozície zúčastnených na skutočný dialóg tých, ktorí sú pripravení porozumieť. V prípade karlínskej Invalidovne sa však zatiaľ, bezprostredne po zverejnení architektonických návrhov, deje pravý opak. Preto sme privítali, že sa k téme vyjadril aj významný a renomovaný historik umenia a architektúry Pavel Kalina. Ponecháme bokom, že aj on sa náhle dostal takmer na roveň tým politikom, ktorých kritizuje, keď sa pridal na stranu tých, čo podávajú návrhy na okamžité odvolanie riaditeľky Národného pamiatkového ústavu, ako aj to, že spôsobom výkladu problému sa podobá duchu „*obmedzenej takzvanej moderny*“ prvej polovice 20. storočia, ktorou tak pohŕda, a pokúsime sa venovať problémom, ktoré nastoľuje.

Aké sú problémové polia karlínskej Invalidovne?

Myslíme si, že Pavel Kalina pomenoval viaceré z nich, na ktoré by sme mohli poukázať štyrmi otázkami: 1. Aké sú pravidlá pamiatkovej starostlivosti?, 2. Je alebo nie je architektúra deklaráciou doby či výrazom doby?, 3. Aký by mal byť vzťah modernej, presnejšie súčasnej a historickej architektúry?, 4. Čo znamená v dnešnej dobe *iný* či *úplne iný* typ architektúry? Skúsme sa pokúsiť o dialóg s nimi a naznačme ako im rozumíme.

Od 18. storočia, a potom predovšetkým od historizujúceho 19. storočia, sa v protirečivých diskusiách rodila pamiatková starostlivosť. V týchto diskusiách sa striedalo viacero modelov: chrániť najstaršie vrstvy, pietne konzervovať daný stav, hľadať zjednocujúce hľadiská pre to-ktoré dielo – vrátane názoru, ktorý zastáva na svojich internetových stránkach aj Národný pamiatkový ústav. Môžeme sa tam dočítať aj to, že napriek existencii rôznych metodík, konsenzuálnych zmlúv národa a napokon aj Kalinom spomínaných chárt vrátane benátskej, starej už takmer 80 rokov, neexistuje žiadne „zlaté“ pravidlo aplikovateľné všeobecne,

ktorému by sme sa mali klaňať – teda ani podmienka nevyhnutnosti, ani zaklínadlo benátskej charty, ktorým je *harmónia*. Preto treba postupovať diferencovane a od prípadu k prípadu, čo neznamená svojvôľu, ale dialóg a rozpravu. V čase, keď úplne absentujú metodiky obnovy moderných a postmoderných diel hodných záchrany je jedným z dobrých príkladov diferencovaného pravidla Kalinom spomínaná „vnútorná logika“ architektonického diela. Pochopiteľne, nielen ani výlučne logika materiálová a ekologická, ani dogma pôvodných plánov, ale logika autorských rozhodnutí, pokiaľ ju vieme prečítať z rôznych fáz a verzií plánov, alebo archeologických vrstiev územia, patriaceho kedysi Krížovníkom s červenou hviezdou.

Architektonický projekt obnovy Invalidovne od ateliéru Petra Hájka sa drží diferenciačného prístupu: a/ takmer pietne rekonštruuje vnútorné priestory a fasády Invalidovne, b/ upravuje ich pre nové programy, c/ vkladá nové technológie a neutrálny mobiliár do priestoru bez toho, aby sa dotkol štruktúry a konštrukcie dobovej stavby, d/ obnovuje arkádovú chodbu, e/ vymedzuje nové výstavné priestory. V tomto má Hájkov ateliér dobré skúsenosti napríklad z obnovy *Arcidiecézneho múzea v Olomouci* ešte z čias spoločnej práce ateliéru HŠH (Hájek-Šépka-Hradečný). Zdanlivo radikálne diferenciačne postupuje Hájkov projekt rekonštrukcie Invalidovne v dvoch objektoch prístavby: v objekte multifunkčných sál a v priestoroch pre Pražský filharmonický zbor. Keď ale pozorne sledujeme logiku pôdorysných usporiadaní Invalidovne od Jozefa Emanuela Fischera z Erlachu a logiku následnej stavebnej realizácie Kiliána Ignáca Dientzenhofera, tak Petr Hájek dômyselne napája oba novo-navrhované objekty k telu Invalidovne, multiplikuje rytmus takmer štvorcových a užších, obdĺžnikových polí. Objem a priestory neutvára zo skla ani z ocele ako nejakú anonymnú administratívu bez tváre, ale ako výsledok pôsobenia rozmanitých síl: programovo-funkčných, fyzikálno-akustických, archeologických – v súlade s jednou z línií baroka, ktoré svoje konkávno-konvexné priestory intuitívne utváralo, popri gravitačnej sile, aj z polí meniacich sa síl, hoci prostredníctvom statickej geometrie. Takéto postupy využíva Petr Hájek často, sú súčasťou jeho architektonického naturelu a myslenia ako sa o tom môžeme presvedčiť napríklad v najnovšej prístavbe galérie DOX. A napokon navrhovaná fasáda prístavieb a jednotlivé jej svetelné zariadenia dokážu nielen meniť svoje farby ale aj formy priehľadnosti a priesvitnosti. Nie je aj to vnútorná logika barokových hier a vodných hudieb, pohľadov a výhľadov za horizonty? Nemyslíme si teda, že by pamiatková obnova mala mať univerzálny kľúč a postupovať analogicky ako baroková doba postupom expanzívnej barokizácie, ale mala by naozaj nadväzovať na vnútornú logiku barokovej architektúry a kultúry a tlmočiť ju súčasným jazykom architektúry.

Myslíme si, že architektúra a architektonická tvorba vždy reaguje na výzvy a otvorené architektonické problémy svojej doby, utvára vždy iné a nové podoby reprezentácie doby – tak ako to urobil napríklad Johann Bernhard Fischer z Erlachu a jeho syn v návrhu Kostola Karola Boromejského vo Viedni, keď stáli pred zložitou úlohou prepojiť sakrálnu ikonografiu s politickými a ideologickými ambíciami cisára Karola VI., teda toho panovníka, ktorý stál aj za výstavbou Invalidovne. Preto vyjadrenia riaditeľky Národného pamiatkového ústavu v Prahe nechápeme ako prázdne frázy, ale ako dôležitý a potrebný hlas v dialógu o pravidlách súčasnej pamiatkovej starostlivosti. Diskutovaná nevyhnutnosť dostavby či prístavby nie je subjektívnym rozhodnutím pamiatkárov – ktorí mimochodom Invalidovňu skutočne zachránili –, ale je vecou spoločenského konsenzu viacerých inštitúcií formulujúcich

oživujúce a nové programy pre významnú stavbu, ktorá dlhé desaťročia žila relatívne uzavretým administratívnym životom. Nový verejný program je tak bohatý, že Invalidovňu nemožno považovať za prázdnu, ale naopak za zmysluplne naplnenú. Hudba a tanec, ktoré takisto patrili k duchu baroka a jeho slávností, sú nesporne obohatením nového programu a podieľajú sa na diferencujúcich silách obnovy Invalidovne. Multifukčné a variabilné sály a svetelné hry spojené s výhľadmi na mesto sú súčasným výrazom podôb multifaktorálnej nevyhnutnosti obnovy. Nie polarita transparentnosti a nepriehľadnosti, ale dialóg mnohohlasého slova ako základ kultúry každej doby, aj tej barokovej.

Ostáva nám snáď posledný problémový okruh, ktorý Pavel Kalina sformuloval: okruh toho, čo nazýva *inou architektúrou*. Architektúra je mnohotvárnny a fascinujúci svet spojený s viacerými svetmi: vied, techniky, umenia a určite aj politiky. Architektúra môže byť voči týmto svetom afirmatívna aj kritická, ale mala by zostať predovšetkým tvorivá: poskytovať priestory na premenu nášho života a správania tým, že mení súčasne samu seba. Našťastie, v celých svojich dejinách a rovnako aj v súčasnosti dokázala nachádzať invenčné riešenia ako odpovede na rozmanité výzvy sveta. Myslíme si, že práve také tvorivé riešenia sú vždy vnímané ako *iné*, disharmonizujúce, vyvolávajúce polemiky, nakoľko videli a reflektovali to, čo nebolo dovedy viditeľné, prípadne nie je viditeľné hneď, ani na prvý pohľad. Nedokážeme uveriť, že moderná a súčasná architektúra sa nachádza len a len v jedinej a vylučujúcej polarite: hlasu environmentálnej aktivistky Grétky Thunbergovej a megalomanských stavieb ničiacich životné prostredie. To by bol iba svet súčasnej politiky a biznisu kritizovaný aktivizmom, ale nie svet kultúry a ich kultivácie.

Marian Zervan, Monika Mitášová

12. 10. 2020

Obaja autori sú teoretici architektúry a pôsobia ako profesori na Katedre teórie a dejín umenia Vysoké školy výtvarných umení v Bratislave.